

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱ / ۰۳ / ۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱ / ۰۳ / ۰۹

دیه شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات (نقد ظهور تبصره ماده ۶۴۷ و ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی)

احمد احسانی فر^۱

چکیده

اگر با یک رفتار یا چند رفتار، چند مهره از مهره‌های ستون فقرات در ناحیه کمر آسیب از نوع شکستگی ببیند، در مقدار دیه سه دیدگاه در دکتترین حقوقی و آرای قضایی مطرح است. دیدگاه نخست با استناد به ظهور تبصره ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی قائل به آن است که دیه همه مهره‌های ستون فقرات تداخل کرده و در نتیجه باید بابت شکستگی همه مهره‌ها یک دیه پرداخت شود. دیدگاه دوم با استناد به بند پ ماده ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی قائل به آن است که دیه مهره‌های مجاور تداخل کرده و دیه مهره‌های غیرمجاور باید به صورت مجزا پرداخت شود. سومین دیدگاه قائل به آن است که دیه هیچ‌یک از مهره‌ها در یکدیگر تداخل ندارد و در نتیجه دیه هریک از مهره‌ها باید به نحو مجزا پرداخت گردد. مقاله پیش‌رو با نقد ظهور تبصره ماده ۶۴۷ و بند پ ماده ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی، ضعف دو دیدگاه نخست را نتیجه می‌گیرد و دیدگاه سوم را از مبانی و ادله متعدد فقهی و حقوقی برمی‌گزیند.

واژگان کلیدی: دیه، شکستگی مهره، ستون فقرات، تداخل دیات، عدم تداخل دیات

مقدمه

ستون فقرات در ناحیه کمر مشتمل بر تعدادی مهره است و مهره‌ها توسط دیسک‌ها و مفاصل به‌طور متوالی پشت سر یکدیگر قرار گرفته‌اند؛ به‌گونه‌ای که میان هر مهره با مهره دیگر فاصله ای وجود دارد که این فاصله توسط دیسک و مفصل پر شده است.

اگر با یک رفتار یا چند رفتار، چند مهره از مهره‌های ستون فقرات در ناحیه کمر آسیب از نوع شکستگی ببینند، در مقدار دیه سه دیدگاه در دکترین حقوقی و آرای قضایی مطرح است. دیدگاه نخست آن است که شکستگی چند مهره مانند شکستگی یک مهره، جانی را ملزم به پرداخت یک دیه می‌گرداند و الگوی تداخل دیات در اینجا جاری می‌شود.

دیدگاه دوم آن است که در میان مهره‌ها، به مهره‌های مجاور با یکدیگر یک دیه تعلق می‌گیرد و به مهره‌های غیر مجاور دیات متعدد تعلق می‌گیرد. برای مثال شکستن مهره‌های اول و دوم دربردارنده یک دیه است، اما دیه شکستن مهره‌های اول و دوم و سوم دربردارنده دو دیه است؛ زیرا مهره اول و سوم دو مهره مجاور محسوب نمی‌شوند و به همین دلیل باید دیه مجزا به آنها تعلق بگیرد. به همین صورت شکستن مهره‌های اول و دوم و سوم و چهارم دربردارنده دو دیه است؛ زیرا مهره‌های اول و دوم به‌علت مجاورت دربردارنده یک دیه و مهره‌های سوم و چهارم نیز به‌علت مجاورت دربردارنده یک دیه می‌باشند و در مجموع دو دیه بر جانی تحمیل می‌شود. همچنین شکستن مهره‌های اول و دوم و سوم و چهارم و پنجم مشتمل بر سه دیه می‌گردد؛ زیرا مهره‌های اول و دوم دربردارنده یک دیه، مهره‌های سوم و چهارم دربردارنده یک دیه، و مهره پنجم نیز دربردارنده یک دیه به حساب می‌آید.

دیدگاه سوم آن است که دیه هر مهره باید منطبق با ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی به نحو مجزا مورد محاسبه قرار گیرد و در واقع الگوی تعدد دیات در اینجا جاری می‌شود.

اقلی از فقیهان میان فرضی که رفتار واحد منجر به شکستن مهره‌های متعدد شود با فرضی که چند رفتار منجر به شکستن مهره‌های متعدد شود، در میزان دیه تفصیل و تفکیک قائل شده و رفتار واحد را متضمن دیه واحد و رفتارهای متعدد را متضمن دیات متعدد تلقی کرده‌اند (موسوی اردبیلی، گنجینه استفتانات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤالات ۸۲۰۷ و ۸۱۵۴). در مقابل، غالب قریب به اتفاق فقیهان میان یک رفتار و چند رفتار در میزان دیه تفاوتی قائل نیستند. تحقیق پیش‌رو صرف‌نظر از این اختلاف به بررسی موضوع می‌پردازد.

در ادامه تحقیق، سه دیدگاه متداول در اندیشه‌های حقوقی و رویه قضایی به همراه ادله آنها در مورد دیه شکستن مهره‌های متعدد از ستون فقرات در ناحیه کمر مورد بررسی قرار می‌گیرد و درنهایت نظر راجح گزینش می‌شود.

۱. دیدگاه نخست: وحدت دیه در شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات

۱.۱. دلیل قانونی

دیدگاه نخست در مسئله شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات مبتنی بر تبصره ۱ ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی ارائه شده است. در این تبصره در تعریف ستون فقرات چنین آمده است: «مراد از شکستن ستون فقرات، شکستن یک یا چند مهره از مهره‌های ستون فقرات به جز مهره‌های گردن و استخوان دنبالچه می‌باشد». بند «ت» ماده ۶۴۷ در یکی از فروض شکستن مهره‌های ستون فقرات چنین می‌گوید: «... ت - شکستن ستون فقرات که بدون عیب درمان شود، موجب یک‌دهم دیه کامل است». ظهور بدوی تبصره ۱ این است که اگر یک مهره یا چند مهره از ستون فقرات در ناحیه کمر شکسته شود، یک‌دهم دیه به مجنی علیه تعلق می‌گیرد.

۱.۲. دلیل فقهی

در استفتائات فقهی مأخوذ از مراجع معاصر، دو تن از مراجع معظم بر وحدت دیه در صورت شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات نظر داده‌اند (آیات عظام مکارم شیرازی و موسوی اردبیلی). لکن در مورد احتساب حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی در جرگه موافقان و قائلان به نظریه وحدت دیه تردید وجود دارد و با بررسی دقیق، نمی‌توان ایشان را در زمره قائلان به نظریه وحدت دیه به شمار آورد؛ زیرا ایشان در پاسخ به دو سؤال پیرامون دیه شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات قائل به وحدت دیه هستند و در پاسخ به دو سؤال دیگر درباره دیه شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات قائل به تعدد دیه می‌باشند. همچنین در پاسخ به پرسش‌های متعدد دیگری که پیرامون شکستگی استخوان‌ها در موضع و محل واحد از یک عضو از ایشان صادر شده است، قائل به تعدد دیه می‌باشند. لذا از ایشان دو استفتاء دال بر وحدت دیه وجود دارد و دو استفتاء دال بر تعدد دیه در شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات به همراه تعداد زیادی استفتاء دال بر تعدد دیه در شکستگی استخوان‌ها وجود دارد. از این رو نه تنها به نحو قاطع نمی‌توان ایشان را در زمره قائلان به وحدت دیه در فرض شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات به شمار آورد، بلکه با وجود آنکه فتوای ایشان دائر بر تعدد دیات در شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات در کتاب «استفتائات جدید» درج شده است، باید ایشان را در نهایت مؤید نظریه تعدد دیات به شمار آورد.

تنها یکی از مراجع معاصر را به نحو قاطع می‌توان قائل به وحدت دیه دانست (آیت‌الله العظمی موسوی اردبیلی). ایشان نیز صرفاً در فرضی که مهره‌های متعدد در نتیجه رفتار واحد شکسته شده باشد، قائل به وحدت دیه است و در فرضی که مهره‌های متعدد در نتیجه رفتارهای متعدد شکسته شده باشد، قائل به تعدد دیات می‌باشد.

در مقابل اقلی از فقیهان که بر وحدت دیه در فرض شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات نظر داده‌اند، مشهور قاطع فقیهان بر تعدد دیات در این فرض نظر داده‌اند که در ادله دیدگاه سوم، نظر سایر مراجع مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در ذیل دو استفتائی که در آنها حکم به وحدت دیه مطرح شده است، مورد اشاره قرار می‌گیرد:

(الف) سؤال: هرگاه سه مهره از ستون فقرات شکسته شود سپس بدون عیب معالجه شود، بفرمایید: آیا برای هر مهره یکصد دینار دیه محاسبه می‌شود یا مجموع سه مهره یکصد دینار دیه دارد؟ (گنجینه استفتائات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤال ۸۲۰۷).

- پاسخ آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی:

«به مجموع آن یکصد دینار دیه تعلق می‌گیرد. ۱۳۹۰/۸/۲۸».

- پاسخ آیت‌الله العظمی سید عبدالکریم موسوی اردبیلی:

«در فرض سؤال اگر با یک ضربت هر سه مهره شکسته شده و بعد معالجه شده و بدون عیب خوب شده یکصد دینار به مصدوم دیه باید بدهد و اگر با سه تا ضربت جدا از یکدیگر با فاصله شکسته شده و خوب شده باشد سیصد دینار دیه باید به مصدوم بدهد. [۱۳۹۰/۹/۲۶]».

(ب) سؤال: اگر ستون فقرات از چند جا بشکند، آیا یک دیه کامل دارد یا به تعداد شکستگی‌ها موجب تعدد دیه کامل ستون فقرات می‌شود؟ مثلاً اگر چهار مهره از مهره‌های ستون فقرات بشکند آیا موجب چهار دیه کامل می‌شود؟ (گنجینه استفتائات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤال ۸۱۵۴).

- پاسخ آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی:

«در فرض سؤال یک دیه بیشتر لازم نیست. ۱۳۹۰/۰۲/۱۸».

- پاسخ آیت‌الله العظمی سید عبدالکریم موسوی اردبیلی(ره):

«در فرض مذکور اگر با یک ضربت چند مهره ستون فقرات را بشکند باید دیه کامل بپردازد ولی اگر با ضربات متعدده باشد مثل اینکه با هر ضربتی مهره‌ای را بشکند دیه متعدد باید بپردازد. ۱۳۹۰/۰۳/۰۲».

همان‌طور که گفته شد، حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی در پاسخ به دو پرسش دیگر در مورد دیه جنایت علیه مهره‌های متعدد از ستون فقرات، صریحاً به تعدد دیه فتوا داده‌اند. دو استفتای مزبور در ادامه مطمح نظر قرار می‌گیرد:

(الف) سؤال: مستدعی است در مورد ستون فقرات، بفرمایید: آیا شکستگی ستون فقرات از چند ناحیه (شکستگی چند مهره) مانند شکستگی یک ناحیه از ستون فقرات (شکستگی یک مهره) است؟ یا موجب دیه متعدد می‌شود؟ (همان: سؤال ۶۳۳).

- پاسخ آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی: «ظاهر این است که موجب دیه‌های متعدد است هر چند مصالحه بهتر است».

(ب) سؤال: دیه شکستگی ستون فقرات در مواردی دیه کامله و در مواردی هم صد دینار است، حال اگر ستون فقرات با ضربه واحد و یا ضربات متعدد در یک زمان عرفی یا در زمان‌های متفاوت، مثلاً از دو جا شکسته شود یک دیه تعلق می‌گیرد، یا دو دیه، یا یک دیه و ارش تعلق می‌گیرد؟

- پاسخ آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی: «ظاهر این است که هر کدام از شکستگی‌ها دیه خود را دارد.» (مکارم شیرازی، ۴۲۷ ق: ج ۲، ص ۵۶۶).

۱.۳. نقد استظهار بدوی مستننج از تبصره ۱ ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی

همان‌طور که گفته شد، ظهور بدوی تبصره ۱ ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی این است که دیه شکستن چند مهره از ستون فقرات به لحاظ کمی برابر با دیه یک شکستن یک مهره از ستون فقرات است.

با این حال، با تدقیق در متن این ماده و همچنین تدقیق در مواد دیگر قانون مجازات اسلامی و همچنین تدقیق در فتاوای فقیهان این ظهور بدوی از بین می‌رود. قانونگذار در این تبصره درصدد بیان این نکته است که به شکستن یک مهره نیز دیه تعلق می‌گیرد و در واقع عبارت «شکستن ستون فقرات» بر شکستن یک مهره نیز صدق می‌کند. لکن مراد قانونگذار این نبوده است که مقدار دیه شکستگی یک مهره را عیناً برابر با مقدار دیه شکستگی چند مهره قلمداد کند؛ بلکه در مقدار دیه شکستن چند مهره باید به قواعد عمومی دیات یعنی اصل عدم تداخل رجوع کرد. به عبارت دیگر از نظر جنس و ماهیت تعلق دیه، میان شکستن یک مهره و شکستن چند مهره اشتراک وجود دارد، و قانونگذار در مقام بیان اشتراک در جنس است، اما در مقام بیان اشتراک در مقدار دیه نمی‌باشد. با تردید در تداخل یا عدم تداخل دیات نیز باید اصل را بر عدم تداخل نهاد و با تردید در تداخل نمی‌توان حکم به تداخل دیات کرد (زراعت، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۴۵۹).

۲. دیدگاه دوم: عدم تعلق دیه به مهره‌های مجاور و تعلق دیه به مهره‌های غیرمجاور

دیدگاه دوم در مسئله دیه شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات آن است که اگر با یک رفتار مهره‌های متعدد در ستون فقرات شکسته شود، با توجه به اینکه همه آسیب‌ها از رفتار واحد حاصل شده و در یک عضو است، و همه از نوع واحد یعنی شکستگی می‌باشد، با توجه به مجاورت مهره‌های ستون فقرات

با یکدیگر، مبتنی بر ماده ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی، دیه مهره‌های مجاور تداخل کرده و در نتیجه برای شکستگی این مهره‌ها یک دیه پرداخت می‌شود و دیه مهره‌های غیرمجاور به صورت غیر متداخل پرداخت می‌شود و در نتیجه دیه این مهره‌ها باید به نحو مجزا پرداخت گردد.

ماده ۵۴۳ در بند پ چنین می‌گوید: «در صورت وجود مجموع شرایط چهارگانه ذیل، دیه آسیب‌های متعدد تداخل می‌کند و تنها دیه یک آسیب ثابت می‌شود: ... پ - آسیب‌ها متصل به هم یا به گونه‌ای نزدیک به هم باشد که عرفاً یک آسیب محسوب شود». با توجه به این بند گفته شده که اگر مثلاً مهره‌های اول تا پنجم ستون فقرات با رفتار واحد شکسته شود، با توجه به اینکه همه مهره‌ها به یکدیگر متصل است، باید برای شکستگی مهره‌های اول و سوم و پنجم که محل‌های غیرمتصل از یک عضو محسوب می‌شوند، دیه مجزا تعلق گیرد و برای مهره‌های دوم و چهارم که مهره‌های متصل محسوب می‌شوند، دیه مجزایی محاسبه نمی‌شود.

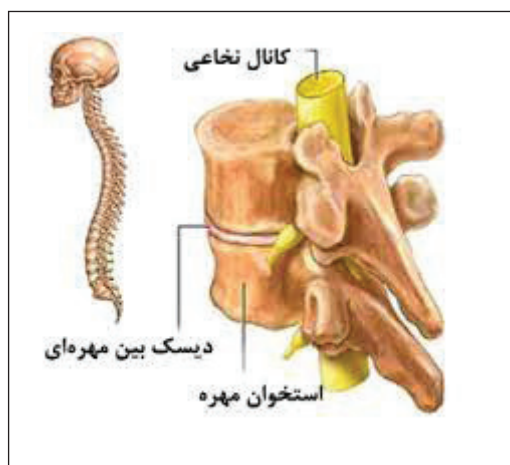
۲.۱. نقد استظهار مستنتج از بند پ ماده ۵۴۳ ق.م.ا بر مبنای انفصال مهره‌های ستون فقرات از یکدیگر

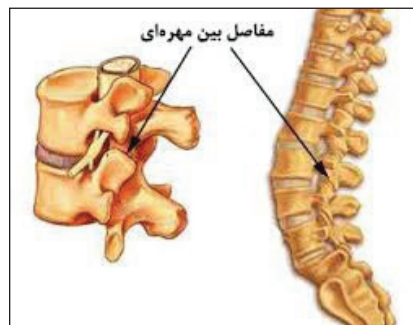
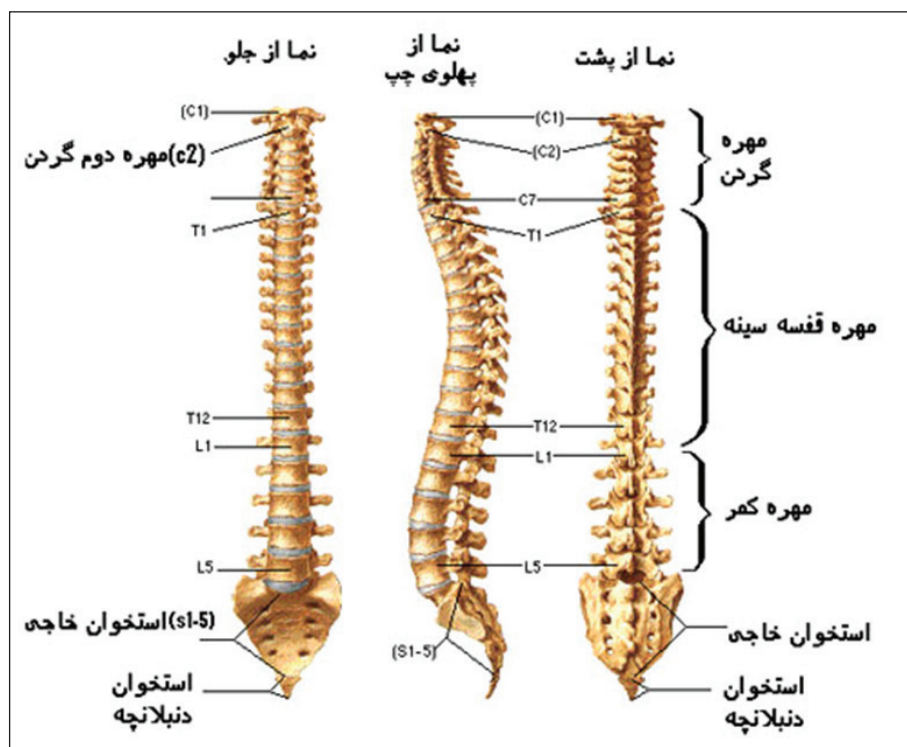
استظهار مستنتج از بند «پ» ماده ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی بر پایه اتصال میان مهره‌های ستون فقرات با یکدیگر مطرح شده است. اتصال آسیب در عضو واحد منجر به تداخل دیات می‌گردد و انفصال آسیب در یک عضو منجر به عدم تداخل دیات می‌گردد. مرحوم حضرت آیت‌الله میرزا جواد تبریزی درباره این قاعده چنین می‌نویسند: «و أما إذا كانا في عضو واحد و كانا متصلين، كما إذا ضرب رأسه فجرح رأسه و جبهته فإنّ مع اتصال الجرحين من عضو واحد تعدّ جناية واحدة، سواء كان ذلك بضربة واحدة أو ضربتين، حيث إنّ الدية تترتب على جراحة واحدة ... و إذا كانت الجراحة في عضو واحد متعدّدة من الأوّل كان لكلّ منها دية؛ و اگر جراحات در یک عضو باشد که به یکدیگر متصل باشند، مانند اینکه ضربه‌ای به سر وارد کند و سر و پیشانی مجروح شود، با وجود آنکه جراحات وارده بر سر و پیشانی، جراحات متصل در یک عضو هستند، یک جنایت محسوب می‌شود، چه یک ضربه یا دو ضربه بزنند، زیرا دیه بر یک جراحات مترتب می‌شود ... و اگر جراحات متعدد وارد بر عضو واحد وارد آید، بر هر جراحات دیه مستقل مترتب می‌شود» (تبریزی، ۱۴۲۸ق: ۲۷۷).

انگاره و پیش‌فرض موضوعی این دیدگاه اتصال مهره‌ها با یکدیگر می‌باشد. حال آنکه مهره‌های ستون فقرات از نگاه عرف دقّی که همان عرف تخصصی و کارشناسی است، منفصل از یکدیگر می‌باشند. ذکر این نکته در ابتدا لازم است که کارکرد عرف در اینجا به لحاظ شناخت موضوع است. در مرحله موضوع‌شناسی، مراد از عرف در ادله شرعی و قانونی، عرف عام است؛ جز در جایی که عرف

خاص بتواند با دقت بیشتری موضوع‌شناسی کند؛ چراکه هدف و مقصود از ارجاع به عرف، شناخت موضوع است و اگر این هدف بر مبنای عرف متخصصان بتواند به نحو دقیق‌تری حاصل شود، روشن است که باید عرف خاص را بر عرف عام مقدم دانست. مرجع در تبیین و تفسیر واژه‌های مأخوذ در ادله شرعی عرف عام است، لکن در تطبیق مفاهیم بر مصادیق باید از نهادهای که از دقت بیشتری برخوردار است، بهره برد و از آنجاکه معمولاً نظر کارشناس در تطبیق نسبت به داوری عرف عام اقرب به واقع است، باید مرجع در تطبیق شکستگی بر مصادیق را به نظر کارشناس واگذار کرد. از همین رو یکی از حقوق‌دانان مراد از عرف را در این ماده چنین تبیین می‌کند: «منظور از عرف در اینجا عرف عمومی نیست، بلکه عرف خاص پزشکی می‌باشد» (زراعت، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۴۵۱).

با رجوع به پایگاه «ویکی‌پدیا» ذیل مدخل «ستون مهره‌ها» روشن می‌شود که بین مهره‌های ستون فقرات، دیسک و مفصل قرار دارد و مهره‌ها از طریق دیسک و مفصل در مجاورت یکدیگر قرار گرفته‌اند، و این‌گونه نیست که مهره‌ها به یکدیگر چسبیده و متصل باشند. دیسک‌های بین‌مهره‌ای یک بالشتک قابل‌ارتجاع است که باعث می‌شود ستون مهره‌ها توانایی خم شدن به پایین، خم شدن جانبی و چرخش به طرفین را دارا شود. همچنین حد فاصل مهره‌های ستون فقرات از مفصل‌ها پر شده‌اند (ستون مهره‌ها، <https://fa.wikipedia.org>). دقت در مهره‌های ستون فقرات نیز اثبات‌کننده فاصله آنها با یکدیگر است.

گفته نشود که فاصله میان مهره‌ها حاصل دقت عقلی است، نه دقت عرفی و آنچه معیار در تشخیص است دقت عرفی است، نه دقت عقلی؛ زیرا همان‌طور که گفته شد، عرف خاص که همانا عرف متخصصان پزشکی و آناتومی است، نه با دقت عقلی، بلکه با دقت عرفی نظر به فاصله میان مهره‌ها و انفصال آنها از یکدیگر و مجاورت آنها با واسطه دیسک و مفاصل دارند.

حتی اگر نسبت به انفصال یا اتصال مهره‌ها نسبت به یکدیگر تردید شود، با توجه به اینکه قاعده اصلی بر عدم تداخل دیات دلالت دارد و تداخل را امری استثنایی می‌داند، در مواقع تردید باید به اصل رجوع کرد؛ همان‌طور که برخی حقوق‌دانان نیز در تحلیل ماده ۵۴۳، ماده مزبور را که بر تداخل دیات دلالت دارد، ماده‌ای استثنایی می‌دانند و معتقدند که در صورت تردید در بروز شروط مندرج در این ماده، از جمله شرط سوم مبنی بر اتصال آسیب‌ها، باید به قاعده اولی که عدم تداخل دیات است رجوع شود (زراعت، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۴۵۹).

۳. دیدگاه سوم: تعدد دیات در شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات

۳.۱. شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات به منزله شکستگی محل‌های متعدد

دیدگاه سوم که معتقد به عدم تداخل دیات در شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات می‌باشد به ماده ۵۴۱ قانون مجازات اسلامی استناد می‌شود. در این ماده در سه فرض، اصل عدم تداخل در حالتی که آسیب‌های متعدد از یک رفتار منتج می‌شود مطرح شده که عبارت است از: آسیب به اعضای متفاوت؛ آسیب‌های متغایر النوع به یک عضو، آسیب‌های هم‌نوع به محل‌های متغایر در یک عضو. ماده مزبور چنین می‌گوید: «هرگاه در اثر یک ضربه یا هر رفتار دیگر، آسیب‌های متعدد در اعضای بدن به وجود آید چنانچه هریک از آنها در اعضای مختلف باشد یا همه در یک عضو بوده ولی نوع هر آسیبی غیر از نوع دیگری باشد و یا از یک نوع بوده ولی در دو یا چند محل جداگانه از یک عضو باشد، هر آسیب دیه جداگانه دارد».

همان‌طور که روشن است، فرض سوم از ماده ۵۴۱ به آسیب‌های متعددی اختصاص دارد که اولاً هم‌نوعند، ثانیاً در یک عضو پدید آمده، ثالثاً در محل‌های مختلف و متغایر در آن عضو پدید آمده‌اند. حال باید در شکستن مهره‌های متعدد از ستون فقرات، «عضو» و «محل» را مشخص کرد. تعیین «عضو» و «محل» در مصداق شکستن مهره‌های متعدد از ستون فقرات با توجه به تبصره ۱ ماده ۶۴۷ به‌دست می‌آید که چنین می‌گوید: «مراد از شکستن ستون فقرات، شکستن یک یا چند مهره از مهره‌های ستون فقرات به‌جز مهره‌های گردن و استخوان دنبالچه می‌باشد». با توجه به تبصره فوق، روشن می‌شود که ستون فقرات با همه مهره‌ها به‌جز مهره‌های مستثنا، به‌عنوان یک «عضو» و هر مهره از ستون فقرات به‌عنوان یک «محل» از این عضو مورد نظر قانونگذار قرار گرفته است. «نوع» آسیب به همه مهره‌ها نیز از نوع واحد یعنی شکستگی می‌باشد. از این‌رو منطبق با فرض سوم از ماده ۵۴۱، شکستن چند مهره از ستون فقرات مقتضی پرداخت دیه‌های متعدد است و بابت هر مهره باید یک‌دهم دیه کامل پرداخت شود.

۳،۲. شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات به منزله جنایت‌های متعدد

مراد از وحدت آسیب در بند «پ» ماده ۵۴۳ که به بیان شروط لازم برای تداخل دیات می‌پردازد، وحدت در جنایت است که با وحدت در رفتاری که موجب و مسبب جنایت است فرق دارد. وحدت در رفتار که سبب جنایت محسوب می‌شود در بند چهارم همین ماده آمده و وحدت در جنایت که نتیجه رفتار است در بند سوم این ماده مطرح شده است (همان: ص ۴۵۸).

آسیب‌های متعدد به معنای جنایت‌های متعدد، دیات متعدد می‌طلبند؛ چنان که ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی در این رابطه چنین می‌گوید: «هرگاه یک استخوان از چند نقطه جدای از هم بشکند یا خرد شود یا ترک بخورد، در صورتی که عرفاً جنایت‌های متعدد محسوب گردد، هریک دیه جداگانه دارد هرچند با یک ضربه به وجود آید و مجموع دیه جنایت‌های مزبور از دیه عضو هم بیشتر باشد». مرحوم حضرت آیت‌الله میرزا جواد تبریزی درباره قاعده تعدد دیات نسبت به تعدد جنایات می‌فرمایند: «و بالجملة، القاعدة الأولى ثبوت الدية فی کلّ جنایة و مع تعدّد الجنایة تعدّد الدیة، سواء كانتا مترتبتین أو عرضیتین، سواء كانتا بضربة واحدة أو متعدّدة، كما هو مقتضى إطلاق خطابات الدیة فی الجنایات؛ و در نتیجه، قاعده اولی ثبوت دیه بر هر جنایت است و از این رو در صورت تعدد جنایات، دیه نیز متعدد می‌شود، چه جنایات وارده بر یکدیگر مرتبط باشند یا در عرض یکدیگر باشند، چه جنایات وارده حاصل یک ضربه باشند یا ضربات متعدد، همان طور که مقتضی اطلاق ادله دیه در جنایات این قاعده را اقتضا می‌کند» (تبریزی، ۱۴۲۸ق: ۲۴۵). شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات نیز عرفاً جنایت‌های متعدد به‌شمار می‌آید. بدین ترتیب حتی اگر این شکستگی‌ها با رفتار واحد حاصل شده باشد، مشمول دیه‌های متعدد می‌گردد. همچنین به قیاس اولویت می‌توان دیه شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات را به‌صورت مجزا محاسبه کرد؛ زیرا در جایی که یک استخوان بشکند و مفصل دچار دررفتگی شود، قانونگذار در ماده ۵۷۴ قانون مجازات اسلامی دیه هر کدام را به نحو مجزا محاسبه می‌کند. این ماده ۵۷۴ مقرر می‌دارد: «هرگاه بر اثر یک یا چند ضربه، علاوه بر دررفتگی مفصل، استخوان نیز بشکند یا ترک بخورد، دو جنایت محسوب می‌شود و هریک دیه یا ارش جداگانه دارد. اگر بر اثر ضربه‌ای، هم استخوان بشکند و هم جراحی مانند موضعه یا نافذه و یا جائفه در بدن ایجاد شود نیز این حکم جاری است». در این ماده شکستگی یک استخوان و دررفتگی مفصل، دو جنایت محسوب شده است. به طریق اولی و به قیاس اولویت باید در جایی که دو مهره از ستون فقرات که دو استخوان محسوب می‌شود دچار شکستگی شود، به‌منزله جنایات متعدد محسوب شود و منطبق با ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی دیه هریک باید به نحو مجزا محاسبه گردد: «هرگاه یک استخوان از چند نقطه جدای از هم بشکند یا خرد شود یا ترک بخورد، در صورتی که عرفاً جنایت‌های متعدد محسوب گردد، هریک دیه جداگانه دارد هرچند با یک ضربه به وجود آید و مجموع دیه جنایت‌های مزبور از دیه عضو هم بیشتر باشد».

بنابراین نمی‌توان از تبصره ۱ ماده ۶۷۴ قانون مجازات اسلامی که یک مهره از ستون فقرات را مانند چند مهره از ستون فقرات دانسته است، چنین برداشت نمود که شکستن مهره‌های متعدد مانند شکستن یک مهره متضمن دیه واحد است.

در ادبیات فقهی نیز نظیر این بحث در جنایت علیه سر و پیشانی با رفتار واحد مطرح شده است. فقیهان در تعدد یا وحدت دیه در این حالت اختلاف دارند و برخی از ایشان با استناد به تعدد جنایت در این حالت، قائل به تعدد دیات شده‌اند؛ همان‌طور که صاحب مفتاح الکرامه استناد به تعدد جنایات در این فرض را به صاحب حواشی نسبت می‌دهد: «و لو شجه فی رأسه و وجهه ففی تعدد الدیة إشکال ینشأ ... من تعدد الجنایة كما فی الحواشی؛ و اگر در سر و صورت مجنی علیه جراحتی به‌وجود آید در اینکه دیه متعدد باید به وی پرداخت شود اشکال وجود دارد و منشأ اشکال به این مطلب بازمی‌گردد که تردید وجود دارد در اینکه جنایت به نحو متعدد رخ داده یا خیر همان‌طور که در کتاب حواشی گفته شده است» (حسینی عاملی، بی‌تا: ج ۱۰، ص ۴۹۹).

۳.۳. قاعده عدم تداخل دیات و تفسیر قانون منطبق با قاعده در موارد تردید

مواد متعدد قانون مجازات اسلامی دال بر اصل عدم تداخل دیات می‌باشد؛ زیرا مبتنی بر اصل عدم تداخل اسباب و مسببات، سبب مجزا مسبب مجزا می‌طلبد و اسباب متعدد مسببات متعدد می‌طلبد. در اولین ماده از مبحث تداخل و تعدد دیات در قانون مجازات اسلامی بدین اصل تصریح شده است. در ماده ۵۳۸ چنین می‌خوانیم: «در تعدد جنایات، اصل بر تعدد دیات و عدم تداخل آنهاست، مگر مواردی که در این قانون خلاف آن مقرر شده است». با توجه به ماده ۵۴۳ به‌عنوان تنها ماده‌ای که دال بر تداخل دیات است می‌توان استثنایی بودن تداخل دیات را به‌دست آورد. برخی حقوق‌دانان در تحلیل این ماده، استثنایی بودن تداخل دیات را این‌گونه استظهار کرده‌اند که در مواد متعدد قانونی که حکم به عدم تداخل دیات شده (نظیر مواد ۵۳۹ و ۵۴۰ و ۵۴۱ و ۵۴۲ قانون مجازات اسلامی) هیچ شرطی مطرح نشده است؛ لکن در ماده ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی شروط متعدد برای حکم به تداخل دیات مطرح شده است که این نشان از استثنایی بودن تداخل دیات دارد (زراعت، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۴۵۹).

همچنین موادی نظیر ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی بر اصل عدم تداخل دیات دلالت صریح دارند؛ به‌گونه‌ای که برخی شارحان حقوقی با استناد به ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی چنین می‌نویسند: «تمایل قانونگذار به متعدد محسوب کردن جنایات را می‌توان از ظاهر قانون استنباط کرد» (همان: ص ۴۵۲).

آنچه مهم است نتیجه و اثری است که از تعیین قاعده و استثنا تحصیل می‌شود. اثر تعیین قاعده در این موضوع توسط یکی از نویسندگان حقوقی این‌گونه تبیین شده است: «بنابراین هر کجا تردید به وجود آید که باید حکم به تداخل یا تعدد دیه شود تا زمانی که دلیلی برای تداخل دیه وجود نداشته باشد حکم به

عدم تداخل دیات می‌شود» (همان: ص ۴۵۹). از این رو در موضوع شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات نیز با وجود شبهه‌ای که نسبت به تداخل یا عدم تداخل دیات وجود دارد، نمی‌توان به راحتی بر مبنای ظهور تبصره ۱ ماده ۶۴۷ به تداخل دیات حکم داد.

۳.۴. تغایر عرفی و اسمی مهره‌های متعدد ستون فقرات

از دیگر ادله‌ای که می‌توان برای تعدد دیات در فرض شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات ذکر کرد تغایر عرفی و اسمی مهره‌های متعدد نسبت به یکدیگر می‌باشد که از ملاکات فقهی عدم تداخل دیات محسوب می‌شود. این موضوع در فرع جنایت علیه سر و پیشانی مطرح شده است که اگر با رفتار واحد حاصل شود، در تعدد یا وحدت دیه اختلاف نظر وجود دارد. منشأ این اختلاف نیز به این موضوع بازمی‌گردد که آیا سر و پیشانی به لحاظ عرفی و به لحاظ اسمی متغایرند یا خیر. در صورت تغایر حکم تعدد دیات و در صورت عدم تغایر حکم وحدت دیه جاری می‌شود. فخرالمحققین در این باره می‌نویسد: «لو شَجَّه فی رأسه و وجهه ففی تعدد الدیة إشکال ینشأ من حیث قضاء العرف بتغایر الوجه و الرأس؛ اگر بر سر و صورت مجنی علیه جراحاتی وارد آید در تعدد دیه اشکال وجود دارد و علت تعدد دیه آن است که عرف صورت و سر را مغایر می‌داند» (فخرالمحققین، ۱۳۸۷ق: ج ۴، ص ۷۱۷). شهید ثانی درباره این نحوه استدلال چنین می‌نویسد: «و لو شَجَّه فی رأسه و جبهته... و وجه العدم: تغایرها اسما و عرفا؛ اگر بر سر و پیشانی مجنی علیه جراحاتی وارد آید... و علت عدم وحدت دیه: مغایرت اسمی و عرفی سر و پیشانی می‌باشد» (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق: ج ۱۵، ص ۴۵۷). صاحب مفتاح الکرامه نیز در این رابطه چنین می‌نویسد: «و لو شَجَّه فی رأسه و وجهه ففی تعدد الدیة إشکال... لقضاء العرف بتغایر الوجه و الرأس و لهذا تغایرا اسما؛ اگر بر سر و صورت مجنی علیه جراحاتی وارد آید در تعدد دیه اشکال وجود دارد و علت تعدد دیه آن است که عرف صورت و سر را مغایر می‌داند و به همین دلیل نام متفاوتی بر این دو اطلاق شده است» (حسینی عاملی، بی‌تا: ج ۱۰، ص ۴۹۹). صاحب جواهر نیز در این رابطه چنین می‌نگارد: «و لو شَجَّه فی رأسه و جبهته شجة واحدة متصلة كذلك... و إن استشكل فیہ فی القواعد و محکی المبسوط من ذلك و من تغایرها عرفا؛ اگر بر سر و پیشانی مجنی علیه جراحات متصلی وارد آید... در کتاب قواعد و آنچه از کتاب مبسوط حکایت شده به وحدت دیه اشکال شده است به دلیل مغایرت عرفی سر و پیشانی» (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج ۴۳، ص ۳۳۰-۳۳۱). به قیاس اولویت نسبت به فرع فوق، باید مهره‌های متعدد ستون فقرات را مغایر با یکدیگر تلقی کرد؛ زیرا سر و پیشانی دو موضع یکپارچه هستند و اتصال واقعی دارند. با این حال فقیهان در مورد تغایر این دو موضع تردید و اختلاف دارند؛ لکن در مورد مهره‌های ستون فقرات این یکپارچگی میان مهره‌ها دیده نمی‌شود و هر مهره منفصل از مهره مجاور بوده و مهره‌ها با دیسک و مفصل در مجاورت یکدیگر قرار گرفته‌اند، نه آنکه مهره‌ها با یکدیگر اتصال داشته باشند.

بدین ترتیب اگر عرف هریک از مهره‌های ستون فقرات را مغایر با مهره دیگر تلقی کند، مبتنی بر ملاک فوق باید به تعدد دیه در فرض شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات حکم داد و اگر هر مهره از در نگاه عرف مغایر با مهره دیگر قلمداد نشود باید به وحدت دیه حکم داد. در رابطه با این نگاه عرفی، با توجه به اینکه مراد از عرف، عرف دقّی و تخصصی و کارشناسی است، و نه عرف عمومی، می‌توان هر مهره را مغایر با مهره دیگر تلقی کرد.

۳.۵. عدم صدق تکرار بی حاصل در استعمال لفظی شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات

از دیگر ملاکاتی که در متون فقهی به عنوان ملاک تعدد یا وحدت دیات مطرح شده آن است که اگر عرف در صورت شکستگی دو محل، یک بار بگوید محل الف شکسته شد و بار دیگر بگوید محل ب شکسته شد، در صورتی که این تکرار در بیان به نظر عرف تکرار بی حاصل و بی ثمر و حشو تلقی شود، باید حکم به وحدت دیه داده شود. اما اگر عرف این تکرار بیان را تکرار بی حاصل و بی ثمر و حشو نداند، باید حکم به تعدد دیات نمود. این ملاک در فرع جنایت علیه سر و پیشانی مطرح شده است. در این فرع اختلاف نظر در وحدت و تعدد دیه وجود دارد. منشأ این اختلاف نیز به این موضوع بازمی‌گردد که آیا دو بیان فوق تکرار مکررات و تکرار بی حاصل تلقی می‌شود یا خیر. اگر این گونه تلقی شود باید حکم به وحدت دیه داد و اگر این گونه تلقی نشود باید حکم به تعدد دیه داد. فخرالمحققین منشأ این اختلاف و علت تعدد دیه را این گونه تبیین می‌کند: «لو شجّه فی رأسه و وجهه ففی تعدّد الدیة إشکال ینشأ من... و لانتفاء التکرار فی قولهم رأسه و وجهه؛ اگر بر سر و صورت مجنی علیه جراحی وارد آید در تعدد دیه اشکال وجود دارد و علت تعدد دیه آن است که عرف بعد از بیان سر و صورت، تکرار را منتفی می‌داند» (فخر المحققین، ۱۳۸۷ق: ج ۴، ص ۷۱۷). شهید ثانی (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق: ج ۱۵، ص ۴۵۷) و صاحب جواهر (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج ۴۳، ص ۳۳۱-۳۳۲) نیز عباراتی نظیر این عبارت را در بیان اختلاف و وجه تعدد دیه بیان کرده‌اند.

بدین ترتیب با توجه به ملاک فوق می‌توان تعدد شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات را با دیات متعدد مواجه دانست؛ زیرا مثلاً عرف جمله «ضربه باعث شکستگی مهره اول از ستون فقرات شد» را تکرار بی حاصل و بی ثمر جمله «ضربه باعث شکستگی مهره دوم از ستون فقرات شد» نمی‌داند و این دو جمله را تکرار بی حاصل و بی ثمر جمله «ضربه باعث شکستگی مهره سوم از ستون فقرات شد» تلقی نمی‌کند. مثلاً اگر کسی بگوید «ضربه باعث شکستگی استخوان در موضع دو سانتی متر بالاتر از مچ پا شد» و بعد گفته شود «ضربه باعث شکستگی استخوان در موضع سه سانتی متر بالاتر از مچ پا شد»، عرف این تکرار جملات را تکرار بی حاصل و بی ثمر و از مقوله حشو به‌شمار می‌آورد. به‌روشنی پیداست که عرف در مورد مهره‌های ستون فقرات ابداً چنین نگاهی را ندارد.

۳.۶. شکستگی مهره‌های متعدد به منزله تعدد آسیب‌های عرضی

ملاک فقهی دیگری که برای تداخل یا عدم تداخل دیات مطرح شده آن است که اگر ضربه واحد جنایات طولی ایجاد کند، دیه غیراغلط در اغلط تداخل می‌کند؛ اما اگر باعث ایجاد جنایات عرضی شود دیات تداخل نمی‌کنند، چه دیات متفاوت باشند و چه مساوی. آیت‌الله خویی از مهم‌ترین قائلان به این نظریه است. ایشان در تبیین این نظریه چنین می‌نویسد: «إِنَّ الظاهر منها ما إذا كانت الجنایتان طولیتین بأن تكون إحداهما مسببة عن الأخرى و مترتبة علیها و تكون إحداهما أغلط و أشد من الأخرى، فإنه تدخل غیر الأغلط فی الأغلط، و أما إذا لم تكن دية إحداهما أغلط من الأخرى، أو كانتا عرضیتین سواء كانتا متساویتین أم كانتا متفاوتتین، فلكل منهما دية، و يدل علی ذلك إطلاق دلیل دية كل منهما، و أن التداخل یحتاج إلى دلیل؛ ظاهر آن است که اگر دو جنایت به نحو طولی وارد شود، به این صورت که یک جنایت معلول و مسبب از جنایت دیگری باشد و مترتب بر جنایت دیگری باشد، در صورتی که یک جنایت غلیظ‌تر و شدیدتر از جنایت دیگر باشد، دیه غیراغلط در دیه اغلط تداخل می‌کند، و در صورتی که دیه یک جنایت غلیظ‌تر از جنایت دیگر نباشد، یا در صورتی که جنایات به نحو عرضی وارد شده باشد که در این صورت تفاوتی نمی‌کند که جنایات وارده مساوی یا متفاوت باشند، برای هر جنایت باید دیه مجزا پرداخت شود، و بر این مطلب دلالت می‌کند اطلاق دلیلی که بر ثبوت دیه هر جنایت دلالت دارد، و همچنین تداخل دیات نیازمند دلیل است» (خوئی، ۱۴۲۲ق: ج ۴۲، ص ۴۳۷). مرحوم حضرت آیت‌الله میرزا جواد تبریزی نیز از قائلان نظریه استاد خویش می‌باشد که در این رابطه چنین می‌نویسد: «و إن كانت الجنایات متعدّدة و اعتبار الترتّب بین الجنایتین الحاصلتین من ضربة واحدة لظاهر الفرض فی السؤال، و جواب الإمام علیه السلام راجع إلى المفروض فلا تداخل فیما إذا كانت الجنایتان عرضیتین، سواء كانت الدية فی إحداهما أغلط أم لا؛ و اگر جنایات متعدد بر مجنی علیه وارد شود و بین جنایات ترتب وجود داشته باشد که از ضربه واحد حاصل شده، همان‌طور که ظاهر از فرض سؤال همین است، و پاسخ امام (ع) به مفروض سؤال این است که جنایات عرضی تداخل نمی‌کنند، چه دیه یکی غلیظ‌تر از دیگری باشد یا نباشد» (تبریزی، ۱۴۲۸ق: ۲۴۴). برخی دیگر از شاگردان محقق خوئی قائل به نظریه استاد خود می‌باشند (روحانی، ۱۴۱۲ق: ج ۲۶، ص ۳۱۷).

حال در مورد مهره‌های ستون فقرات باید به تشخیص این موضوع اقدام کنیم که آیا شکستگی مهره‌های

متعدد آسیب و جنایات طولی محسوب می‌شود، یا آسیب و جنایات عرضی.

ملاک آسیب طولی همان‌طور که در بیانات فوق بدان تصریح شده آن است که آسیب اولی سبب آسیب دوم گردد، به گونه‌ای که آسیب دوم مترتب بر آسیب اول باشد: «إذا كانت الجنایتان طولیتین بأن تكون إحداهما مسببة عن الأخرى و مترتبة علیها». در مورد شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات به روشنی چنین ملاکی صدق نمی‌کند و واضح است که آسیب‌ها از نوع عرضی محسوب می‌شوند. از این رو مبتنی بر ملاک فوق نیز باید دیه شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات بر مبنای قاعده عدم تداخل دیات مورد محاسبه قرار گیرد.

۳.۷. تسری مناط حکم تعدد دیه در جنایت علیه بندهای انگشتان به جنایت علیه مهره‌های

متعدد ستون فقرات

میان مهره‌های ستون فقرات و بندهای انگشتان دست به لحاظ ملاک مجاورت تفاوتی وجود ندارد؛ زیرا همانطور که ستون فقرات مجموعه به هم پیوسته‌ای از مهره‌هاست، به نحوی که فاصله میان مهره‌ها با مفصل و دیسک پر شده تا کمر قابل انعطاف باشد، انگشت نیز مجموعه به هم پیوسته‌ای از بندهای انگشت است که مفاصل میان این بندها باعث انعطاف انگشت می‌شود. بنابراین همان گونه که قانونگذار در ماده ۶۴۲ قانون مجازات اسلامی، دیه هر بند انگشت را به صورت مجزا قلمداد کرده است، با اخذ مناط و ملاک از این ماده، دیه هر مهره از ستون فقرات نیز باید به صورت مجزا مورد محاسبه قرار گیرد. در این ماده چنین می‌خوانیم: «بریدن یا از بین بردن هر بند انگشت غیرشست، موجب یک سوم دیه آن انگشت و هر بند انگشت شست، موجب نصف دیه شست است».

۳.۸. نظریات نهادهای مشورتی قضایی

نظریات متعدد صادره از نهادهای مشورتی قضایی به عنوان مؤیدی بر حکم تعدد دیات در شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات محسوب می‌شود که یکی از این نظریات در مورد شکستگی چند نقطه از استخوان بدین شرح صادر شده است: «اگر در اثر یک ضربه، چند جای یک استخوان بشکند باید برای هر شکستگی یک دیه داده شود، مگر اینکه فاصله شکستگی به قدری نزدیک باشد که خرد شدن به حساب آید» (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ۱۳۸۲: ج ۱، ص ۱۵۱).

با قیاس اولویت نسبت به نظریه مزبور می‌توان شکستگی مهره‌های متعدد از ستون فقرات را با دیات متعدد مواجه دانست؛ زیرا وقتی شکستن دو نقطه از یک استخوان، طبق نظریه فوق، دیات متعدد دربردارد، به طریق اولی و به قیاس اولویت شکستن دو مهره از ستون فقرات که به منزله دو استخوان محسوب می‌شود باید دیات متعدد داشته باشد.

۳.۹. استفتاءات از مراجع معاصر دال بر تعدد دیات در شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات

در استفتاءات مکرر و متعددی که از محضر مراجع تقلید معاصر در مورد دیه شکستگی مهره‌های متعدد ستون فقرات یا شکستگی استخوان‌های متعدد صورت گرفته، نظر غالب و رایج و مشهور، تعدد پرداخت دیات است که به برخی از این استفتاءات در ادامه اشاره می‌شود و برخی از این استفتاءات مورد تحلیل نیز قرار می‌گیرد:

سؤال ۱: مستدعی است در مورد ستون فقرات، بفرمایید: آیا شکستگی ستون فقرات از چند ناحیه (شکستگی چند مهره) مانند شکستگی یک ناحیه از ستون فقرات (شکستگی یک مهره) است؟ یا موجب دیه متعدد می‌شود؟ (گنجینه استفتائات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤال ۶۳۳)

- پاسخ آیت‌الله العظمی محمد فاضل لنکرانی (ره):

«اگر عرفاً چند شکستگی محسوب شده هر یک دیه مستقل دارد».

- پاسخ آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی:

«ظاهر این است که موجب دیه‌های متعدد است، هر چند مصالحه بهتر است».

سؤال ۲: دیه شکستگی ستون فقرات در مواردی دیه کامله و در مواردی هم صد دینار است، حال اگر ستون فقرات با ضربه واحد و یا ضربات متعدد در یک زمان عرفی و یا در زمان‌های متفاوت، مثلاً از دو جا شکسته شود یک دیه تعلق می‌گیرد، یا دو دیه، یا یک دیه و ارش تعلق می‌گیرد؟

- پاسخ آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی:

ظاهر این است که هر کدام از شکستگی‌ها دیه خود را دارد» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق: ج ۲، ص ۵۶۶).

سؤال ۳: اگر ستون فقرات از چند جا بشکند آیا یک دیه کامل دارد یا به تعداد شکستگی‌ها موجب تعدد دیه کامل ستون فقرات می‌شود؟ مثلاً اگر چهار مهره از مهره‌های ستون فقرات بشکند آیا موجب چهار دیه کامل می‌شود؟ (گنجینه استفتائات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤال ۸۱۵۴).

- پاسخ آیت‌الله العظمی حسین نوری همدانی:

«هر کدام دیه خاص خود را دارد. ۱۳۹۰/۲/۱۲».

سؤال ۴: چنانچه در اثر ضربه مستوجب دیه چند نقطه از یک استخوان (مانند استخوان ساق پا) دچار شکستگی شود، بفرمایید: الف. آیا هر شکستگی دیه جداگانه دارد یا پرداخت یک دیه برای همه آنها کافی است؟ (گنجینه استفتائات قضایی، مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه: سؤال ۳۴).

- پاسخ آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای:

«الف. شکستگی متعدد دیه متعدد دارد. ۱۳۷۸/۰۴/۰۱»

- پاسخ آیت‌الله العظمی محمد فاضل لنکرانی (ره):

«الف. اگر عرفاً چند جنایت محسوب شود، مقتضی تعدد جنایت تعدد دیه است و هر یک دیه مستقل دارد».

- پاسخ آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی:

«الف. هر شکستگی یک دیه مستقل دارد مگر اینکه چنان به هم نزدیک باشد که یکی به حساب آید».

۱۳۷۷/۱۰/۱۴».

سؤال ۵: در ساق پا و ساعد دست دو استخوان به نام‌های درشت‌نی و نازک‌نی وجود دارد، چنانچه با یک ضربه، هر دو استخوان شکسته شود. آیا برای هر دو یک دیه واجب است یا برای هر کدام یک دیه لازم است؟

- پاسخ آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی (ره)

«چنانچه از چند ناحیه بشکند برای هر شکستگی دیه جداگانه منظور شود و فرقی نیست که در اثر ضربه واحده یا متعدد حادث شده باشد چون مقتضای تعدد جنایت تعدد دیه و اصل عدم تداخل است.» (فاضل لنکرانی، بی‌تا: ج ۱، ص ۵۱۴).

سؤال ۶: اگر با یک ضربه یا تصادف چند جای پا، یا دست شکسته شود؛ حکم دیه چیست؟

- پاسخ آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی (ره)

«در فرض سؤال، ظاهراً چند شکستگی محسوب می‌شود. و لازم است برای هر یک، یک دیه پرداخت شود ولی در این مورد هم مصلحه بهتر است.» (فاضل لنکرانی، بی‌تا: ج ۱، ص ۵۱۴).

سؤال ۷: اگر در اثر ضرب و جرح مثلاً یک موضع از استخوان پای راست مضروب شکسته شود، دیه آن نسبت به کل یک پا چقدر است؟ اگر با همان یک ضربه چهار جای پا شکسته شود، دیه آن چه مقدار است؟ حال اگر بر اثر ضربه‌های متعدد چهار جای پا شکسته، در صد دیه از چه قرار است؟

- پاسخ آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی:

«دیه شکستگی استخوان پا یک‌دهم دیه کامل انسان است (یک‌پنجم دیه یک پا) این در صورتی است که به حال اول برنگردد. ولی اگر به حال اول برگردد، چهارپنجم این مقدار خواهد بود و اگر بیش از یک جا بشکند دیه آن همین مقدار برای هر کدام است؛ خواه در یک ضربه شکستگی‌های متعدد وارد شود یا در ضربات متعدد.» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق: ج ۱، ص ۳۹۹).

سؤال ۸: دیه شکستگی متعدد و جدا از هم در یک عضو چه مقدار است؟ ... آیا در فرض مذکور و امثال آن در سایر اعضای بدن بر هر شکستگی دیه جداگانه تعلق خواهد گرفت یا برای همه، دیه یک شکستگی استخوان تعلق می‌گیرد؟ (همان: ص ۳۹۹-۴۰۰).

پاسخ آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی:

«هر یک از شکستگی‌ها دیه مستقلاً دارد.»

سؤال ۹: همان‌طور که مستحضرید استخوان ساق پا از دو استخوان درشت‌نی و نازک‌نی تشکیل شده است، و در تصادفات رانندگی معمولاً شکستگی پا در اثر یک ضربه و برخورد می‌باشد. با توجه به این مطلب نظر حضرت تعالی در موارد ذیل چیست؟ (همان: ج ۳، ص ۴۶۶).

۱. در صورتی که در تصادف رانندگی استخوان درشتنی و نازکنی ساق یک پا، در یک موضع دچار شکستگی شود، نظر حضرتعالی در مورد دیه متعلقه از جهت تعداد و میزان دیه چیست؟
 ۲. در صورتی که هر یک از استخوانهای درشتنی و نازکنی ساق یک پا در چند محل شکسته شود، و این مواضع در درشتنی و نازکنی منطبق بر هم نباشند، دیه متعلقه از جهت تعداد و میزان دیه چه مقدار است؟
- پاسخ آیت الله العظمی مکارم شیرازی:**
۱. هر کدام از شکستگیها دیه مستقلی دارد.
 ۲. دیه بر حسب تعداد شکستگیها متعدد می شود.

۱۰: حضرت آیت الله صانعی در پاسخ به پرسش در مورد شکستگی استخوان پا از ناحیه نازکنی و درشتنی چنین پاسخ داده اند: «دو تا محسوب می شود و روایت ظریف هم بنا بر نقل کافی به همین است و مطابق با اصول و ضوابط هم می باشد» (زراعت، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۴۴۶).

نتیجه

در صورتی که جنایت با رفتار واحد یا رفتارهای متعدد منجر به شکستگی مهره های متعدد از ستون فقرات گردد، ادله متعدد فقهی و حقوقی بر عدم تداخل دیات دلالت دارد و بدین ترتیب در ازای شکستگی هر مهره، دیه مجزا باید پرداخت گردد.

مهره های متعدد از ستون فقرات، محل ها و موضع های متعدد از یک عضو محسوب می شوند که طبق بند سوم ماده ۵۴۱ قانون مجازات اسلامی، جنایت بر محل های متعدد، دیات متعدد می طلبد. همچنین آسیب های وارده، جنایات متعدد به شمار می رود که طبق ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی باید بدان دیات متعدد تعلق گیرد. تغایر عرفی و اسمی مهره های ستون فقرات که باعث می شود بیان شکستگی هر مهره نسبت به شکستگی مهره دیگر تکرار بی حاصل قلمداد نگردد از دیگر ادله تعدد دیات در این موضوع محسوب می شود. به علاوه شکستگی مهره های متعدد آسیب های عرضی به شمار می رود که مبتنی بر این ملاک نیز باید حکم به تعدد دیات صادر کرد. در نهایت، نظریات نهادهای مشورتی قضایی و کثیری از استفتائات فقهی از محضر مراجع معظم بر تعدد دیات در این فرض دلالت دارد.

منابع

۱. تبریزی، میرزا جواد، (۱۴۲۸ق)، تنقیح مبانی الأحکام - کتاب الدیات، قم: دار الصدیقه الشهیده (سلام الله علیها).
۲. حسینی عاملی، سیدجواد، (بی تا)، مفتاح الکرامه، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۳. خوئی، سیدالوقاسم، (۱۴۲۲ق)، مبانی تکملة المنهاج، قم: مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی.
۴. روحانی، سید صادق، (۱۴۱۲ق)، فقه الصادق (ع)، قم: دارالکتاب.
۵. زراعت، عباس، (۱۳۹۳)، شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی (مبحث دیات)، تهران: جاودانه - جنگل.
۶. شهید ثانی، (۱۴۱۳ق)، مسالك الأفهام، قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه.
۷. فاضل لنکرانی، محمد، (بی تا)، جامع المسائل، چاپ یازدهم، قم: امیر العلم.
۸. فخر المحققین، (۱۳۸۷ق)، ایضاح الفوائد، قم: مؤسسه اسماعیلیان.
۹. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۲۷ق)، استفتائات جدید، چاپ دوم، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع).
۱۰. معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، (۱۳۸۲)، مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور کیفری، چاپ دوم، قم: معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، مرکز تحقیقات فقهی.
۱۱. نجفی، محمدحسن، (۱۴۰۴ق)، جواهر الکلام، چاپ هفتم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۱۲. نرم افزار گنجینه استفتائات قضایی، قم: مرکز تحقیقات فقهی حقوقی قوه قضائیه.